

Magyar Tudományos Akadémia
Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont

Világgazdasági Intézet

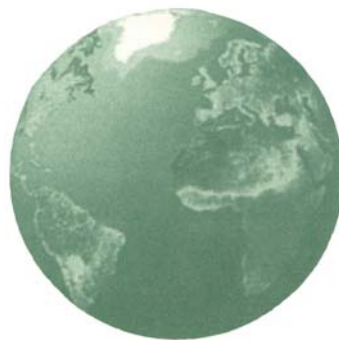
Műhelytanulmányok

96. szám

2012. május

Artner Annamária

Válság és válságkezelés Írországban

1112 Budapest, Budaörsi út 43.
Tel.: (06-1-)309-2643 • Fax: (06-1-)309-2624

[E-mail: vki@vki.hu](mailto:vki@vki.hu)

www.vki.hu

ISBN 978 963 301 581-0

BEVEZETÉS

Írország ma az egyik válsággóc az eurózónában, holott a közvéleményben úgy él, mint sikeres, gyorsan növekvő, exportoffenzív „kelta tigris”. A cikk ezt a képet kívánja árnyalni, az ország félperifériás helyzetére irányítva a figyelmet. Ehhez előbb áttekinti a válságig vezető út jellemzőit, kitérve a válság kialakulásának alapvető (piaci) okaira, a válságot katalizáló és elmélyítő tényezőkre (jóléti felzárkózás, euró és versenyképesség-romlás). A továbbiakban a pénzügyi formában jelentkező piaczgazdasági válság állami eladósodássá transzformálódásának folyamatát tárja elénk, a válság kezelésére hivatott gyógy-módot, ennek gazdasági és társadalmi hatásait, illetve kérdőjeleit.

1) A VÁLSÁGIG VEZETŐ ÚT

1.1. Függőpályás fejlődés

Írország az 1980-as évek végéig súlyos egyensúlyi gondokkal küzdött. Az Európai Unió magországaikhoz (EU6) és az EU15-ökhöz való felzárkózása sem indult meg addig. A vásárlóerő-paritáson mért GDP/fő értéke 1988-ig nem haladta meg az EU6 átlagának 60 százalékát (1960 körül is ennyi volt). Az EU15-höz képest természetesen nagyobb az arány, de az is csak 1988-ban érte el a 70 százalékot. Az 1980-as évek végén beindított reformok (ötéves gazdasági-társadalmi tervek, érdekegyeztetés, állam működésének áramvonalasítása stb.), az ezek talaján jól ki-

használt EU-támogatások, valamint a már korábban bevezetett alacsony ipari profitadó jóvoltából a felzárkózás felgyorsult. A viszonylag alacsony bérű, angol anyanyelvű munkaerő mellett a tengerentúli (amerikai) tőkét az EU-vámok kikerülésének lehetősége is az országba csábította. Ám még ez sem lett volna elég a „kelta tigris” megszületéséhez, ha nem jön az internet (1989), illetve az arra épülő amerikai információs technológiai boom (1992 után), amelyet az ír gazdaság az 1950-es évek óta folytatott tőkebecsalogató politikája és fent említett egyéb kedvező adottságai jóvoltából oly sikeresen ki tudott használni.

Ekkor, mindössze öt év alatt (1992–1997) az egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson számított értéke az EU15-ök és az OECD átlagának 80 százalékaról 100 százalékará nőtt, és a növekedés azt követően is folytatódott.

Időközben azonban Írország – éppen sikerének csúcán, 1999-ben – csatlakozott az eurózónához, ami számottevően lelassította ezt a folyamatot. Az ezredfordulótól mind az EU15-höz, mind az EU27-hez viszonyított fejlődés 1992 óta tartó trendje megtört (az ütem lelassult), és kissé késve (2002 után) ez bekövetkezett az OECD és az USA viszonylatában is (*1. ábra*).

Ez a törés két alapvető okra vezethető vissza.

1. 2000 után kiderült, hogy az információs technológiai piacok telítődtek (dot-com buborék kipukkadása), leült az amerikai fellendülés, amelyre az ír „csoda” épült.
2. Az euróövezet tagjaként az egységes valuta az ír gazdaság számára elkerülhetetlenül túlértékeltté vált, ami önmagában, minden egyébtől függetlenül is rontotta az ír gazdaság versenyképességét.

Ezen okok következtében:

- * a működőtőke-áramlás hektikussá, egyenlege 2004 után negatívvá vált (nem függetlenül az USA-ban meghirdetett adóamnesztiától, amellyel a hazai munkahelyteremtő beruházá-

- sokat akarták fellendíteni a profitrepatriálás megkönnyítése révén – American Jobs Creation Act of 2004),
- * az exportdinamizmus 2001-2002-ben eltűnt, 2003-ban az export visszaesett, és bár 2010-ben ismét növekedésnek indult, még 2011-ben sem érte el a 2002-es szintet,
 - * a külkereskedelmi cserearányromlás, amely Írországot az európai közösség tagjává válása (1973) óta jellemezte, 2002 után felgyorsult,
 - * az áruforgalom többete öt év alatt (2002–2007) 44 százalékkal csökkent,
 - * ugyanezen időszakban több mint kétszeresére nőtt a tőkekivonás, elsősorban a profitrepatriálás miatt (ebben is közrejátszott az USA adóamnesztíája)
 - * a folyó fizetési mérleg az egyensúlyi állapotból hiányba fordult,
 - * az euró 11 országban való bevezetése, valamint a tőkekivonás miatt az ország hivatalos devizatartalékai mélyen az 1970-es és az 1980-as évek szintje alá süllyedtek,
 - * a GDP átlagos évi növekedési üteme megfelelő volt (bár még így is jóval magasabb maradt az EU átlagánál).

Ezekre a hatásokra épült rá a 2008-as válságba torkolló pénzügyi expanzió, amely egyrészt hozzájárult, hogy az amerikai információs technológiai – rövidítve IT – gazdaság leülése után is nemzetközi méretekben kimagasló növekedést produkáljon Írország, másrészt elfedte a mélyben lappangó válságfolyamatokat.

A 2. ábra az ír beruházási rátát mutatja. Jól kirajzolódik, hogyan csökkennek a beruházások az IT-boom leülése után, majd élénkülnek meg 2003-tól az amerikai és európai hitelpiaci fellendülés idején.

Írország gazdasága a kis belpiac miatt az exportra épül, ezért a külpiacon – szintén a pénzügyi felfúvódásból táplálkozó – szivóereje tette lehetővé a növekedési ütem magas tartását. Ugyanakkor azonban az országon belül is felgyorsult a lakossági és vállalati szféra eladósodása, táplálva a belföldi keresletet is (4. ábra). Az euróban

mért egy főre jutó háztartási fogyasztás 2003 és 2007 között Luxemburg után Írországban volt a legnagyobb a 12 tagú eurózónában.

1.2. Hitellel táplált növekedés

Az információs technológiákra épülő ciklus kifulladásával a termelésben nem értékesülő tőkék a pénzügyekbe áramlottak, ahol az „innovatív termékek” (derivatívák stb.) formájában a reális fedezettség képest megsokszorozódtak. Az így generált hitelboom (a vásárlások előrehozása) azonban lehetővé tette, hogy a termelés tovább folyjék.

Az ír bankok erősen bekapcsolódtak a nemzetközi pénzügyvilágba. Kintlévőségeik 2008-ban már a GDP 11-szeresére rúgtak. Az exportszintet, ha nem is lehetett növelni, de tartani igen, a belföldi kereslet pedig szárnyalt.

Az ingatlanbuborék ugyan már az 1990-es évek derekán megjelent, ám igazán csak 2002-től fújódott fel (3. ábra). Ez felhajtotta a hitelkeresletet a termelői szférában is. Az Eurostat felmérése szerint 2007-ben Írországban az építőipari vállalatok 44,6 százaléka keresett hitellehetőséget, ami az euróövezetben kimagasló arány volt, csak Görögország előzte meg.

Az ingatlanboomot a kormány, mint sok más országban, nem állította meg, de ezt nem is tudta volna megtenni. A gazdaság ugyanis éppen a fejlett országokban általános hitelezés (azaz eladósodás) jóvoltából tartotta fenn magát. Ennek leállítására egyenlő lett volna a növekedési ütem visszafogásával, ami egyetlen kormánynak sem áll érdekében. Tehát Írország is kényszerűen a nemzetközi pénzügyi trendekhez alkalmazkodott, ami a mélyben a válság felé sodró folyamatokat gerjesztette (például ingatlanbuborék, eladósodás, reálfedezet nélküli pénzmennyiség stb.).

A lakosság folyó eladósodása (4. ábra) is természetes piaci jelenség volt, hiszen a

viszonylag magas inflációhoz alacsony eurókamatok járultak.

Ugyanakkor Írorszáiban az állam GDP-ben mért kiadásai emelkedtek, de nőttek a bevételei is, így a költségvetés egyensúlyban volt, több évben egy-két százalékos többlettel zárt. A konszolidált bruttó államadósság pedig a GDP-hez képes csökkent (2007-ben mindössze 25 százalékot tett ki).

1.3. Jóléti felzárkózás

A GDP-arányos kormánykiadások növekedésének oka elsősorban a társadalombiztosítási és (kisebb mértékben) az egészségügyi kiadások növekedése volt (5. ábra).

A társadalombiztosításon (TB) belül leginkább a családdal és gyermekekkel kapcsolatos kiadások, másodsorban a nyugdíjak és (2005-től) a betegségi, rokkantsági kifizetések nőttek (6. ábra). Hangsúlyozni kell azonban, hogy a TB-kiadások az 1990-es években nem tartottak lépést a GDP növekedésével, így arányuk akkor évről évre csökkent, míg 2000-re messze a legalacsonyabbá vált a 12 tagú eurózónán belül. Ez a helyzet nem változott egészen 2007-ig, amikor a társadalombiztosítási kiadások GDP-hez mért aránya éppen csak meghaladta a holland (10,3%-os) szintet, s 10,4 százalékkal a 12 ország között az utolsó előtti helyre került.

A „jóléti” kiadások növelésére azért is volt szükség, mert az ír társadalom jövedelmi differenciáltsága és szegénységi aránya is igen nagy. A Gini-index 1987-ben 35,9 százalék volt, és még 2000-2009 között is 29-32 százalék. A szegénységi arány pedig 2009-ben 25,7 százalékot tett ki, és a 2000-es években végig a legmagasabbak között volt az EU12-ben, egy csoportban Görögországgal, Spanyolországgal, Portugáliával és Olaszországgal. (CIA Factbook, Eurostat Statistics Online)

Ez indokolta, hogy ír cikkek és tanulmányok, a kutatóintézetek anyagai sürgettek az ír szociális kiadások növelését (a

szegénység enyhítését) végig az 1980-1990-es években és a 2000-es évek első felében is (ld. például Timonen 2003).

Mindezt azért fontos hangsúlyozni, mert a válság kitörése után az államivá transzformált adósság csökkentését szolgáló költségvetési megszorításokat a kormány azzal indokolta, hogy a közberuházások mellett a közszféra bérei, a nyugdíjak és az aktív korúak szociális kiadásai is túl magasra nőttek. (NRP 2010, pp. 6–7)

1.4. Az euróövezeti tagság hatása

Az euró bevezetése lehetetlenné tette az ország számára, hogy valutájának értékét saját nemzeti munkájának világpiaci értékéhez igazítsa. Bár Írország már az európai árfolyam-mechanizmushoz való csatlakozás (1979) után is megtapasztalhatta a külső érték-meghatározottságú valuta hátrányait, és 1993-ban a valutaleértékelés pozitív hatását, e tapasztalatokat feledve csatlakozott a nála jóval fejlettebb (nem függő helyzetű) országok vezette euróövezethez. Magasabb inflációs hajlama, gyorsabb növekedése és a mindezzel járó bérnövekedés szükségszerűen felülértékelte tette számára az alapvetően a német nemzeti munka értékéhez igazodó eurót. Megjegyzendő, hogy az Európai Központi Bank (ECB) mindig is vigyázott rá, hogy az euró ne értékelődjön le. Így például nem sokkal az euró bevezetése után, 2000-ben, amikor a dollárhoz és a jenhez képest az euró vesztett értékéből, az ECB nyílt piaci műveletekkel interveniált (Vergote *et. al.* 2010). Ez a reálfelértékelődés nemcsak a korábban említett egyensúlyi problémák melegágya volt, hanem egyben azt is jelentette, hogy Írország nemzeti munkájának egy részét ingyen adta oda kereskedelmi partnereinek.

A problémát tetézi, hogy Írország mára különösen szorosan kötődik az euróhoz. Hivatalos devizatartalékai ugyanis – már említettük –, az euró teljes körű bevezetése

(2002. január 1.) után radikálisan csökkentek, szinte eltűntek. Ennél meredekebb zuhanás a hivatalos devizatartalékokat tekintve csak Görögországban volt tapasztalható, de e tartalékok szintje sehol sem esett olyan mélyre, mint Írországban: az 1984-es szint alig egyötödére, az 1975-ös érték kevesebb, mint felére! (7. és 8. ábra).

1.5. Versenyképesség-romlás

Az euróövezeti tagság fent vázolt versenyképesség-rontó, valamint a nemzetközi összehasonlításban jó ír növekedési és exportteljesítmény árakat és béreket növelő hatása, együtt a kormány szegénység és jövedelmi különbségek ellen folytatott politikájával, az ír munkaerőköltség növekedésében csapódott ki 2002 és 2007 között.

A munkakompensáció/GDP ráta az 1990-es évek közepén 45 százalék körül alakult, majd 2002-ig 38 százalékra csökkent. Innét azonban növekedni kezdett és 2008-ban visszatért az 1995-ös szintre (2009-ben, immár a válság GDP-csökkentő hatására, 45,6 százalékot tett ki). Ezzel ugyan Írország még mindig a második-harmadik legalacsonyabb szintet produkálta az eurózónában (Görögország és Olaszország után), de ilyen gyors növekedést a bér/GDP arányban egyetlen más euróövezet-tagország sem mutatott a 2000-es években.

Ha a béreket és a társadalombiztosítási juttatásokat (beleértve a nyugdíjakat) együtt vesszük számításba, akkor a lakosság részesedése az ír GDP-ből az 1990-es években tapasztalt csökkenés után 2000-ben 52,2 százalékkal érte el mélypontját. Ezt követően 2008-ig 67,2 százalékra emelkedett, bár ezzel még mindig csak Görögországot előzte meg a korábbi 12 tagú euróövezetben és messze elmaradt az 16 tagú zóna 76,3 százalékos átlagától. (Eurostat Statistics Online)

Az euró reálértékének növekedése és a GDP újraelosztásának a munka javára tör-

tént változása versenyképesség-romláshoz vezetett, amelynek mértéke az ír Nemzeti Versenyképességi Tanács szerint 2000 és 2008 között 32 százalékot tett ki (Forrás 2008). Ez pedig a válságkezeléshez használt megszorító (minimálbér- és szociális juttatás-csökkentő) politika számára jó érvelést szolgáltat.

2) VÁLSÁGKEZELÉS – A VÁLSÁG ÁLLAMI ELADÓSODÁSSÁ TRANSZFORMÁLÁSA

A bankszféra erős nemzetközi beágyazottsága miatt igen sérülékeny volt, tele „mérgezett aktívákkal” („toxic assets”), vagyis nem behajtható követelésekkel. A válság kirobbanásakor, 2008. október elején a kormány azzal kezdte, hogy azonnal kezességet vállalt minden bankbetétre, összesen 440 milliárd euróra. Miután három bank is tőkeinjekcióra szorult, az állam részben vagy egészben államosította őket (köztük az Anglo Irish Bank-et). Ehhez 15 milliárd eurónyi hitelt kellett felvenni kötvénykibocsátás formájában, amivel a költségvetés egyensúlyból 7,3 százalékos hiányba fordult, a bruttó konszolidált államadósság pedig 80 milliárd euróra (a GDP 25 százalékáról 44,2 százalékára) ugrott. 2008-ban a GDP három százalékkal csökkent.

A későbbiekben azonban időről-időre újabb hatalmas veszteségekre derült fény a bankoknál, így újabb állami tőkeinjekcióra volt szükség. A költségvetés hiánya egyre felfelé kúszott, 2010-ben elérte a GDP 32,4 százalékát, az államadósság pedig a 92,5 százalékát.

Megjegyezzük, hogy Írország esetében is előfordult „kreatív könyvelés”: 2009 végén 11,7 százalékos hiányt jelentettek, mert az Anglo Irish Bank államosítására felhasznált négy milliárd eurós hitelfelvételt igénylő műveletet „pénzügyi tranzakciónak” és nem „tőketranszfernek” köny-

vették. A „turpisság” hamar lelepleződött, a hiány így 2009-ben 14,2 százalék lett.

A kormány rögtön a válság kirobbanásakor hozzálátott, hogy a költségvetésen a bankmentés miatt keletkezett óriási lyukat betömje. Még 2008 őszén két milliárd eurós kiigazítási tervet készített, amit azonban hamarosan (2009 áprilisában) további 700 millióval meg kellett toldani. 2009-ben összesen 886 millió kiadáscsökkentést, és 1 805 millió bevételnövelést valósítottak meg.

2009 májusában felállították a Nemzeti Aktivakezelő Ügynökséget (National Asset Management Agency - NAMA), amelynek feladata, hogy állami garancia mellett diszkont áron felvásárolja a bankok rossz kintlévőseit. Ehhez eleinte 25 milliárd eurónyi állami kötvénykibocsátást tartottak elegendőnek, ám ez később kevésnek bizonyult. A költségvetési hiány és az adósság nőtt, a GDP 2009-ben 7,6 százalékkal csökkent, elindult a tőkekimenekítés, és az ezt követő leminősítési várakozások megdrágították a piaci finanszírozást.

2010 szeptemberében újabb csontváz esett ki a szekrényből: kiderült, hogy a NAMA-nak 2010 végéig további mintegy 81 milliárd eurónyi (az ír GDP felével egyenlő) „toxic assets”-et kell átvennie a bajba jutott bankoktól, amelyek száma addigra ötre szaporodott. Ehhez újabb közel 35 milliárd euró állami tőkére volt szükség. A NAMA ugyanakkor hozzálátott a pénzügyi rendszer megregulálásához is, például ötről nyolc százalékra emelte a kötelező tartalékrátát a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság szerinti alapvető tőkeelemekre (TIER 1) vonatkozóan, minden banknál alapos ellenőrzést végzett, hogy saját válságkezelésre szorítsa őket, és arra ösztönözte a bankokat, hogy kínálják eladásra jobb (például az USA-ban lévő) érdekeltségeiket, részvényeiket.

A hírek hatására a pénzkivonás az ír bankokból felgyorsult, a helyzet önerőből fenntarthatatlanná vált. Így a kormány, addigi politikáját feladva, nemzetközi segítségért folyamodott. Ennek feltételeként egy középtávú költségvetési tervet készített,

amit felújított stabilizációs programként az Európa 2020 stratégiához kapcsolódó nemzeti reformprogrammal együtt (ld. Irish Government 2011/a és b) 2011 áprilisában nyújtott be az EU Bizottságának, amelyeket az el is fogadott.

2.1. Nemzetközi segítség

Dublinban 2010. november 22-én megszületett a megállapodás az Írországnak nyújtandó 85 milliárd eurós mentőcsomagról. Ezzel Írország volt az első, amely a 2010. májusi görög mentőcsomag után létrehozott, az IMF hozzájárulásával együtt 750 milliárd eurós pénzügyi stabilitási mechanizmusból és alából (EFSF 440 milliárd, EFSM 60 milliárd, IMF 250 milliárd euró) részesült. A 85 milliárdos csomagból 67,5 milliárd eurót az IMF (22,5 milliárd) és az EU (45 milliárd), 17,5 milliárdot pedig maga Írország áll. Az EU mentőcsomagján belül EFSM-ből 22,5 milliárd, az EFSF-ből 17,7 milliárd érkezik, további 4,8 milliárd eurót az Egyesült Királyság, Svédország és Dánia nyújt bilaterális hitel formájában. Az összegből 35 milliárd euró szolgál bankmentésre, a többi az ír büdzsé konszolidálására. Mindezt átlagosan 5,8 százalékos évi kamaton finanszírozzák. 2011-ben két részletben (17,8 milliárd és 10,7 milliárd) 28,5 milliárd, 2012-ben 19 milliárd, 2013-ban 10 milliárd eurót hívhat le az ország.

A rendszeres felülvizsgálatok szerint a stabilizációs program jól halad, így a soron következő részleteket mindig megkapja Írország.

2.2. A program

A költségvetési kiigazítási terv szerint az ír államháztartási hiány 2015-ben a maast-richti kritériumoknak megfelelően három százalék alá esik, az adósság 2013-ban éri el maximumát (a Tanács 2011/326/EU sz. határozatában szereplő előrejelzés szerint 120,3 százalékon), azután csökken. (Tanácsi Határozat 2011.)

A költségvetés bevételai 2010 és 2015 között a GDP-ben mérve 0,5 százalékponttal nőnek, kiadásai 29,2 százalékkal csökkennek. Az arány azért ilyen nagy, mert a 2010-es költségvetés egyszeri extra- (a GDP 22,5 százalékaival felérő) kiadásokat tartalmazott. Ha a 2007-es, az állami újraelosztás „rendes” menetét tükröző költségvetéshez viszonyítjuk a változásokat, úgy a kiadások GDP-arányos mértéke 2015-ig 1,1 százalékponttal nő, a bevételeké pedig 1,7 százalékponttal csökken. Összességében tehát az állami újraelosztás mértéke a GDP-hez viszonyítva 0,6 százalékkal lesz kisebb.

Mindez azonban a költségvetés szerkezetének jelentős változását rejti. A bevételek GDP-arányos csökkenése 2007 és 2015 között a termelési és importadók, társadalombiztosítási befizetések mérsékléséből és a jövedelemadók jelentős (a GDP-ben mérve 2010–2015 között 4,4 százalékpontos) növekedéséből tevődik össze. A kiadások ugyanezen időszakra vonatkozó bővülése pedig elsősorban a kamattérítésnek tudható be. Ennek mértéke 2007 és 2015 között a GDP egy százalékáról 6,2 százalékára, vagyis 5,2 százalékponttal, 2010 és 2015 között pedig további 2,9 százalékponttal nő, ezzel az adóbevételek 20 százalékát emésztik majd fel. Ezt ellentételezi a szociális kiadások csökkenése, ami 2010 és 2015 között a GDP 4,7 százalékaival egyenlő. 2007-hez képest ugyan növekednek a társadalombiztosítási kiadások (1,6 százalékponttal), a növekedés azonban a még 2015-ben is tíz százalékosra prognosztizált munkanélküliségből, valamint a növekvő

nyugdíjkiadásokból adódik. Ezzel szemben a „jóléti” (családi, gyermekek után járó) kiadásokat visszafogják (1. tábla).

A 2. táblázat foglalja össze a kiigazítási csomagok összegét, lényeges tartalmát. Összességében 14,6 milliárd euró kiigazítás történt 2008. július és 2010. december között. 2011-re a GDP 3,9 százalékaival felérő korrekció jutott. 2012–2014 folyamán további, a GDP 5,9 százalékaival felérő kiigazításra van terv, amihez a Tanács 2011. július 12-i ajánlása (Council 2011/b) szerint 2015-ben még további, közelebről meg nem határozott, a GDP közel egy százalékát kitevő korrekció járul. Az időszak végére (2015) a GDP 9–10 százalékát elérő korrekcióról beszélhetünk majd.

Az intézkedések közé tartozik például:

- * a minimálbér csökkentése egy euróval, azaz 12 százalékkal, 7,65 euróra óránként (ez az átlagos órabér alig egyharmada),
- * a munkanélküli ellátás csökkentése,
- * a nyugdíjkorhatár emelése (65 évről 2014-ben 66, 2021-ben 67, 2028-ban pedig 68 évre),
- * a közszféra béreinek csökkentése,
- * a személyi jövedelemadók progresszív növelése,
- * új adónemek bevezetése (föld-, víz-, receptdíj stb.),
- * a nyugdíjak átszámítása, adóztatása,
- * családi és egyéb szociális juttatások csökkentése,
- * az adókedvezmények csökkentése,
- * az ÁFA emelése,
- * a helyi szolgáltatások megadóztatása,
- * környezetvédelmi adó bevezetése, majd jelentős emelése.

A tőkebecsalogatás számára fontos, nemzetközi viszonylatban igen alacsony (12,5%-os) vállalkozási adóhoz nem nyúltak. A nemzetgazdaság fejlesztését ugyanakkor a Nemzeti Reformprogram szerint (Irish Government 2011/b) szektorspecifikus elképzelések szolgálják az export, a belföldi szolgáltatások, a turizmus, az élelmiszeripar, az oktatás, a szoftveripar, az építőipar, a zöldtechnológiák területén.

Fő növekedési ágazatként a terv az agráriumot, az élelmiszeripart, a turizmust és utazást, a kis- és nagykereskedelmet, valamint az építőipart (I) jelölte meg. A program az ír gazdaság erősségeit az információs technológiai iparokban, az élettudományokban, a nemzetközi pénzügyi szolgáltatásokban (I), az élelmiszergazdaságban és az egyéb nemzetközi szolgáltatásokban látja. Már itt megjegyezzük, hogy az exportszerkezeti tendenciák ennek az elképzelésnek némiképpen ellentmondanak (ld. a 3.3. pontot).

A Nemzeti Reformprogram azt is tartalmazza, hogy mind az állami, mind a privátszektorban csökkenteni fogják az adminisztrációs és jogi költségeket, a bérleti díjakat, gyorsítják az eljárásokat (például a 15 napos fizetési kötelezettséget kötelezővé teszik az egész állami szférában), támogatják a technológiai infrastruktúra, főként az újgenerációs szélessávú hálózatok, az innováció fejlesztését. Minderre azonban máshonnan kell elvenni, hiszen a négyéves költségvetés a beruházási kiadások három milliárd eurós csökkentését írja elő.

3) A VÁLSÁGKEZELÉS HATÁSA

3.1. Növekedés, kiigazítás

A kormány elképzelései szerint a GDP növekedése 2012-ben két százalék körül, azt követően pedig tartósan három százalék körül alakul (3. tábla), és a növekedés húzóereje (mint a korábbiakban) az export lesz.

Hogy milyen pályaívét kell visszakorrigálni, azt jól mutatja a 9. ábra. Az ír reálGDP/fő aránya a különböző európai

átlagokhoz és az USA-hoz képest 2010-re a 2000-es szintre esett vissza.

A Tanács megfelelőnek tartja a felújított ír stabilizációs program makrogazdasági előrejelzéseit, a költségvetési kiigazítás tervezett ütemét és lépéseit, de – különösen a nyugdíjkiadások várható növekedése miatt –, a Bizottsággal együtt továbbra is magas kockázatúnak ítéli a költségvetés hosszú távú fenntarthatóságát. (Council 2011/b, 2. old.)

3.2. Társadalmi tűrőképesség

A lakosság láthatólag viszonylag jól tűri a megszorításokat. Az ír statisztikai hivatal (CSO Ireland) online adatai szerint csak 2009 negyedik negyedében volt nagyobb tiltakozóhullám, akkor 266 ezren (2009 egész folyamán 278 ezren) vettek részt különböző tiltakozó akciókban, sztrájkokban (összefoglalóan „üzemi vitákban”). Azóta a résztvevők száma ismét a válság előtti szintre, sőt 2010-ben az alá esett (511 fő a válság előtt jellemző évi néhány ezerrel szemben). Az ír népre azonban nem is jellemző, hogy sztrájkok, tüntetések formájában fejezze ki nemtetszését. Ehelyett a gazdasági viszonyok rosszabbodása esetén, aki teheti, elhagyja az országot.

Az 1990-es évekig jellemző negatív migrációs egyenleget a konjunktúra idején fokozatosan növekvő nettó bevándorlás váltotta fel, amely 2006-2007-ben 70 ezer fő körül érte el csúcspontját. A bevándorlók között sok volt a hazatelepült ír. A válság hatására azonban ismét felszökött az emigráció, és 2009-ben – 14 év után – ismét több ember hagyta el az országot, mint amennyi oda ékezett: a nettó kivándorlás 7 800 főt tett ki. A trend ezt követően tovább romlott, a nettó kivándorlás 2010-ben és 2011-ben is meghaladta a 34 ezret. 2011-ben 42,3 ezer bevándorlóval szemben 76,4 ezren hagyták el az országot. Első körben a válság előtti konjunktúra idején érkezett vendégmunkások tértek

vissza hazájukba, de ma már messze nem csak erről van szó: a kivándorlók egyre nagyobb hányada ír, 2011-ben 53 százaléuk. (CSO Ireland 2011/a)

3.3. Külkereskedelem

A kilábalási elképzeléseket a kormány az exportra építi. 2010 folyamán valóban nőtt az export, és 2011-ben ez a növekedés folytatódott. 2011 első 11 hónapjában – a megelőző év hasonló periódusához viszonyítva – az export értéke öt százalékkal emelkedett.

Az ír kivitel 60 százalékát 2010-ben a vegyi anyagok, ezen belül 46 százalékot az orvosi és gyógyszeripari termékek, 36,5 százalékot a szerves vegyi anyagok tették ki. 2010-ben a gyógyszeripar az exportban 27,6 százalékkal, az ír árukereskedelmi többletben 48,2 százalékkal részesedett, a szerves vegyi anyagok a teljes ír export 21,9, a teljes ír exporttöbblet 39,3 százalékát adták. (CSO Ireland Online Database) Az export húzóágazatai 2011 első 11 hónapjában is az orvosi, gyógyszeripari termékek, valamint az organikus vegyi anyagok voltak, ezek kivitele 2010 első 11 hónapjához képest rendre 11 és nyolc százalékkal emelkedett. A számítógépes eszközök kivitele ugyanakkor 11 százalékkal csökkent.

2011 első 11 hónapjában az előző év első tíz hónapjához mérve az ír teljes import értéke hat százalékkal nőtt. A húzóágazatok ugyanazok voltak, mint az exporté, jelezvén, hogy Írországból továbbfeldolgozás folyik. A vizsgált periódusban az orvosi, gyógyszeripari termékek importja 23, az organikus vegyi anyagoké 23 százalékkal nőtt. (CSO Ireland 2012)

Írországnak alig vannak saját gyógyszeripari termékei, viszont képzett munkaerővel ellátott kiszolgálóipar támogatja a gyógyszeripari multik helybeli tevékenységét. Egyetlen jelentős cége, amely a legutóbbi időkig az USA-ban végezte termelése-

sének zömét, az Elan volt. Ám 2011 szeptemberében ezt a vállalatot is felvásárolta az amerikai Alkermes és dublini székhellyel létrehozta az Alkermes Plc.-t. Az utóbbi hónapokban más külföldi cégek is bővítették termelésüket Írországból: a Pfizer 200 millió dolláros befektetéssel fejlesztette Dublin környéki üzemét, az MSD új telephelyeket nyitott az országban, egy 70 fős K+F-részleget. (Espicom 2011)

Intő jel, hogy az export növekedése romló cserearányok mellett megy végbe. A külkereskedelmi cserearány már az 1990-es években is romlott, de ez a tendencia 2001-től gyorsult fel. A cserearány 2010 májusa óta különösen meredeken esik. 2011 első 11 hónapjában a cserearány nagyobb mértékben romlott, mint 1990 óta bármelyik évben (*10. ábra*).

2011 első 11 hónapjában az áruexport 52 százalékát három ország: az USA (23%), Belgium (15%) és az Egyesült Királyság (14%) vette fel. A fő importpartnerek az Egyesült Királyság (32%), az USA és Németország, ezek összesen az import több mint felét adták. (CSO Ireland 2012)

Míg az euróövezeti tagság előtt az árukereskedelem egyenlege gyors növekedést mutatott, azt követően a trend csökkenésbe váltott. 2008-tól azonban részben az exportvolumen, részben pedig az importnál jobban csökkenő exportárak következtében a kereskedelmi mérleg többlete ismét növekszik, és 2010-ben meghaladta a 2002-es csúcpszintet. Ezzel szemben a szolgáltatáskereskedelem egyébként negatív egyenlege éppen ellenkezően mozgott. Itt a 2000-es évek elejétől javuló trendet 2008-tól romlás váltotta fel. Ez elsősorban a royalty- és licencdíjak, valamint az üzleti és pénzügyi szolgáltatások romló egyenlegéből adódott, a szoftverszolgáltatások szaldójának a korábbi években is megfigyelhető növekvő többlete mellett. A szolgáltatásexport legnagyobb tételét a szoftverek teszik ki (részesedésük 2010-ben 38,2 százalék volt), a szolgáltatásimport legnagyobb tételét pedig a technológiaiimport (royalty- és licencimport) jelenti (2010-ben 35,3 százalékot).

Míg az áruexportban az USA, addig a szolgáltatásexportban az Egyesült Királyság a legnagyobb felvevőpiaca Írországnak, 2010-ben a részesedése 19,5 százalékot tett ki. Ugyanakkor a szolgáltatásimport nagyobb része az USA-ból (2010-ben 30,4 százalék) és Hollandiából (13%) származik, és főleg vállalaton belüli forgalomból adódik. (CSO Ireland 2011/b)

A fizetési mérleg javulását tehát a nyomott árú export biztosítja (az export árindex ma az 1990-es szinten áll). Az ország a nemzetközi tőke egyik „átrakódó raktára”. A befektetett tőkével kedvező feltételek mellett előállított terméket exportálja, az ebből, és a vállalaton belüli elszámoló árak révén befolyt összeget alacsony adórátával leadózza, majd a nyereséget szabadon oda viszi, ahova akarja. 2008 és 2010 között a hazautalt osztalék több mint 20 százalékkal bővült, a GDP pedig a GNP 116,4 százalékaról 121,7 százalékára emelkedett. (CSO Ireland Online Database)

Írország gazdasága tehát továbbra is függő. Jövőbeli exportvezérelt fejlődése, így az adósságcsökkentés és a költségvetési kiigazítás attól függ, hogyan képesek megbirkózni a válsággal fő kereskedelmi partnerei, ahonnan nagyrészt az írországi termelést végző tőke is érkezik.

4) ÖSSZEGRZÉS

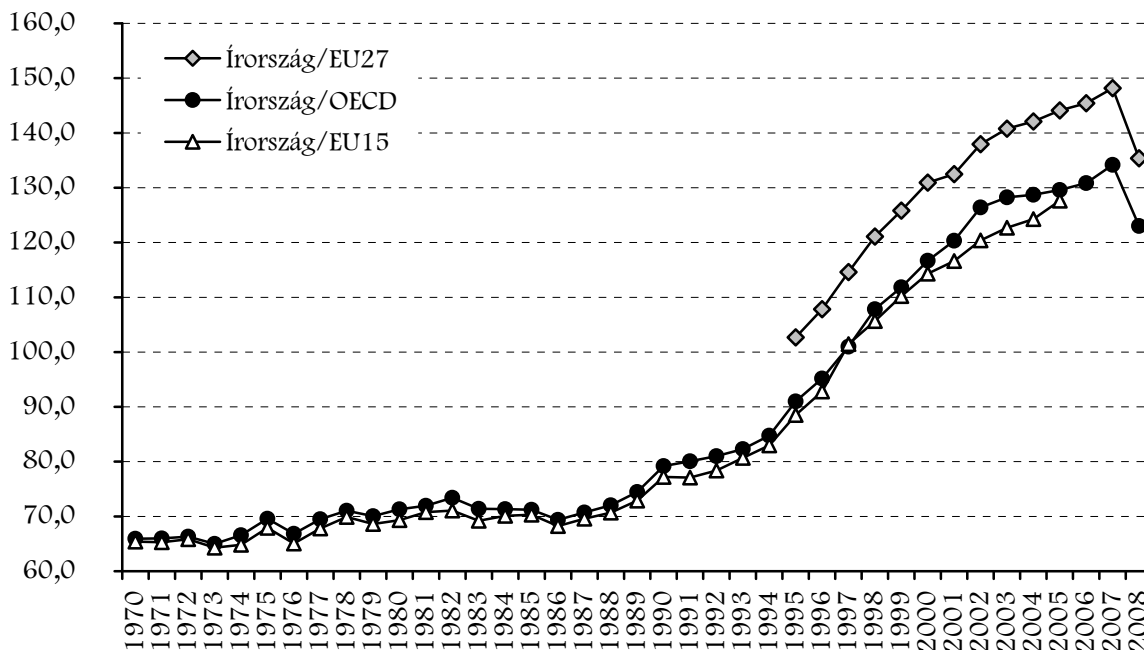
Írország történeti fejlődésénél és méreteinél fogva mindig is függő helyzetű ország volt. A múlt század 80-as éveinek végétől megindult felzárkózása csak a globalizálódó világ erőcentrumaihoz (ezen belül a hagyományos partnerhez, az Egyesült Királysághoz, valamint és különösen az USA-hoz) való sikeres kapcsolódása útján vált lehetővé. Az EU adta lehetőségeket is csak ennek jóvoltából tudta kamatoztatni.

Ugyanakkor nem változtatott függő státuszán sem a globális szabadpiaci rendbe való integrálódása, sem a GDP/főben mért

felzárkózása. Gazdaságát a hazai, beszállító jellegű szféra viszonylagos elmaradottsága és a betelepült nemzetközi vállalatok fejlettsége által meghatározott dualizmus jellemzi. Ez az a félperifériás státusz, amely az eurózána tagjaként Írországnban a közös valuta hátrányait erősítette fel. Éppen azért, mert oly nagymértékben integrálódott a multinacionális vállalatok által meghatározott világ gazdaságba, számára a kilábalás esélyét a megszokott függő pálya kínálja. Ha Írországnak sikerül a nagy válság után induló új termelési ciklus hullámára idejében felkapaszkodni – és a gyógyszeripari, vegyipari szektor fellendülése erre utal –, akkor a válság következményeinek átvészelésére is jó esélyei vannak. Ehhez azonban vissza kell térnie arra a szintre, amely az 1980-as évek végétől beinduló függő pályás felzárkózás feltétele volt: le kell szorítania a munka (a bérek és szociális juttatások) részarányát a GDP-ben, vagyis csökkentenie kell az európai mércével amúgy eddig sem kimagasló a társadalmi „jólétet”.

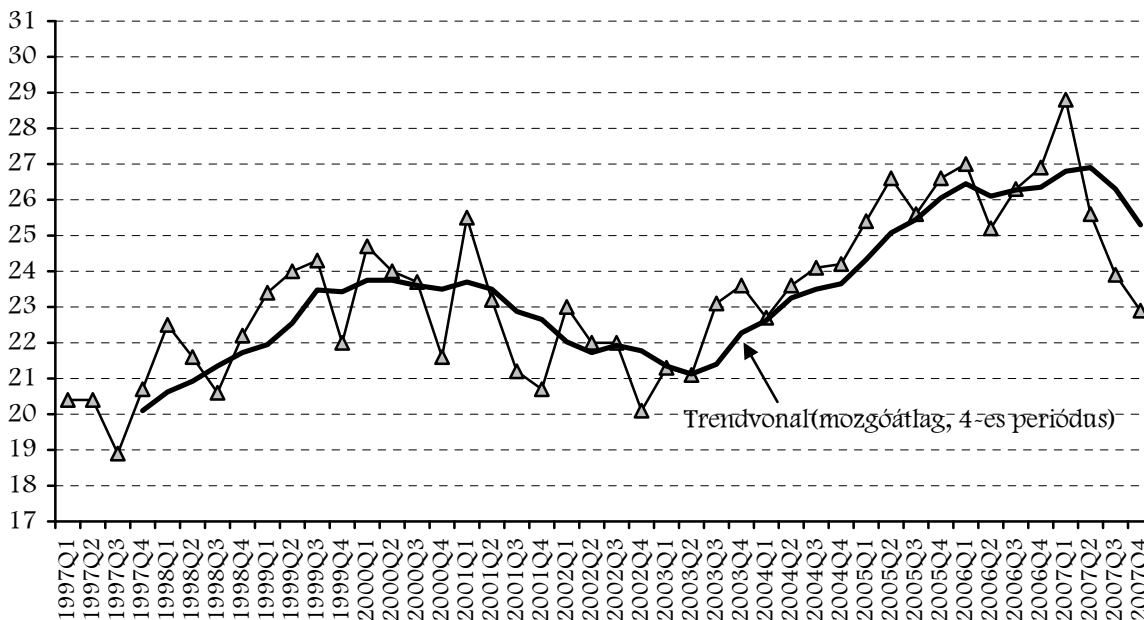
* * * * *

1. ábra
 Írország felzárkózása az EU-hoz és az OECD-hez 1970–2008
 (GDP/fő, PPP)

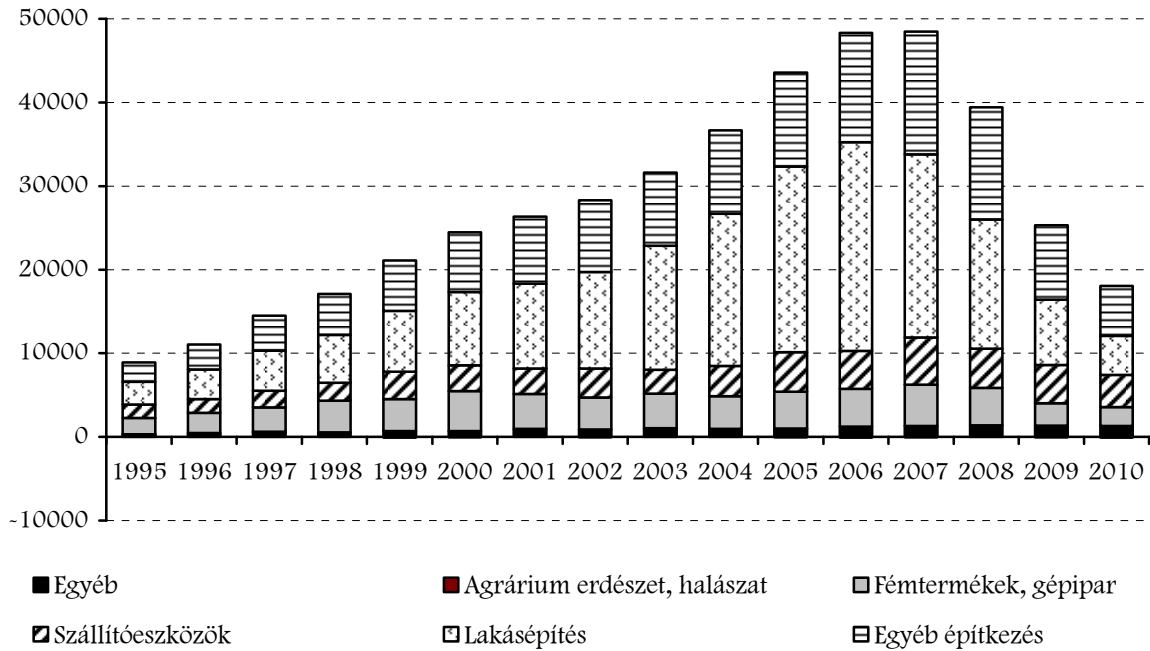
Forrás: OECD Factbook 2010.

2. ábra
 Bruttó állótőke-beruházás 1997–2007
 (százalék)

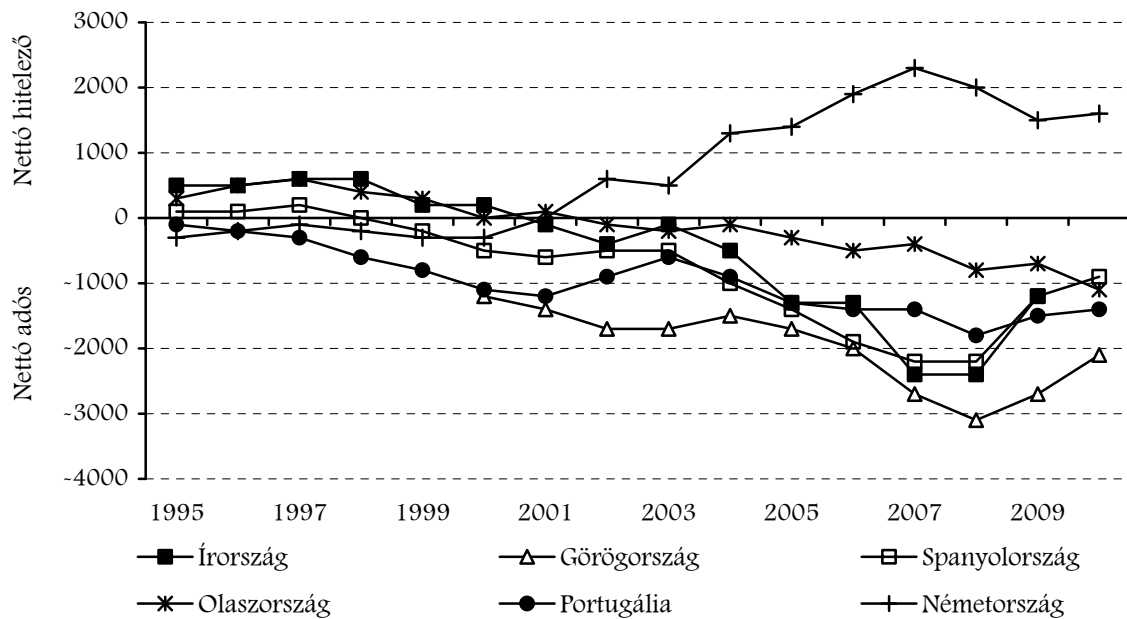
Forrás: CSO Ireland

3. ábra
Az ír beruházások szerkezete 1995–2010
(millió euró)

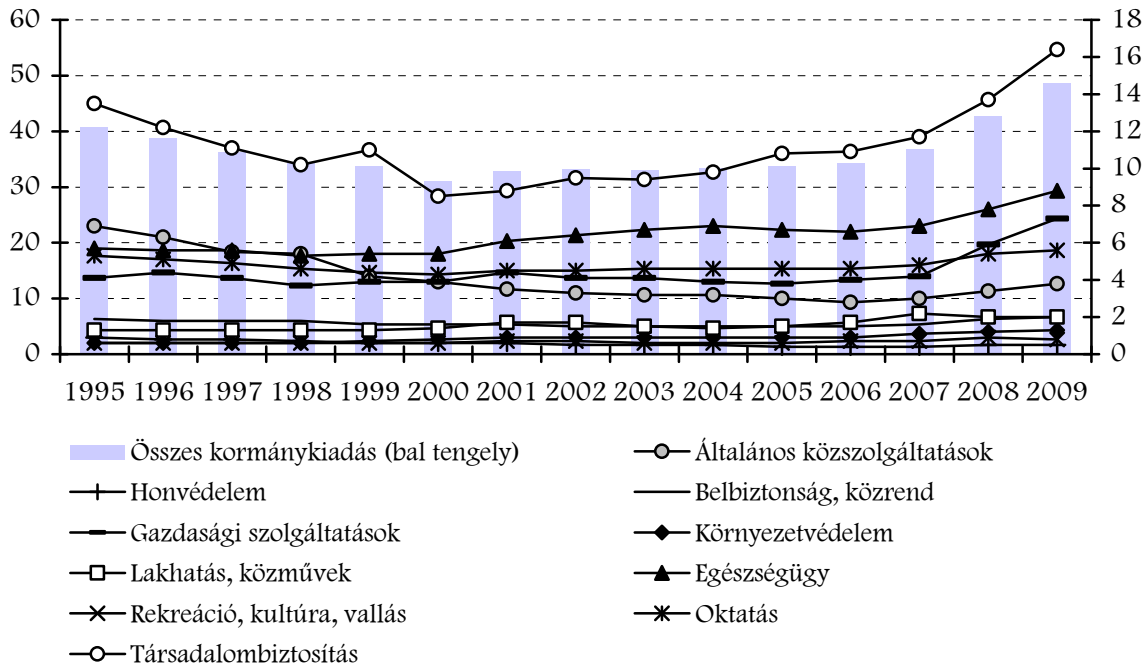
Forrás: Eurostat Statistics Online

4. ábra
A lakosság nettó adós vagy hitelező pozíciója 1995–2010
(euró/lakos)

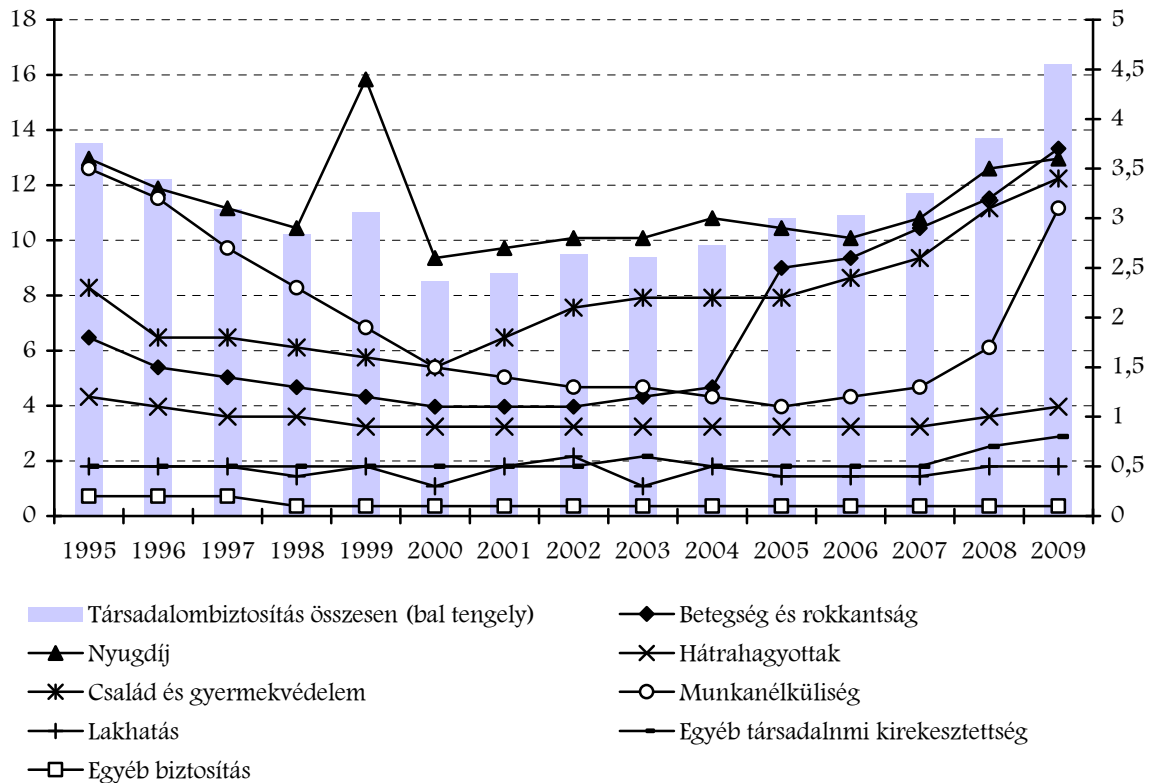
Forrás: Eurostat Statistics Online

5. ábra
Az ír kormánykiadások szerkezete
(a GDP %-ában)

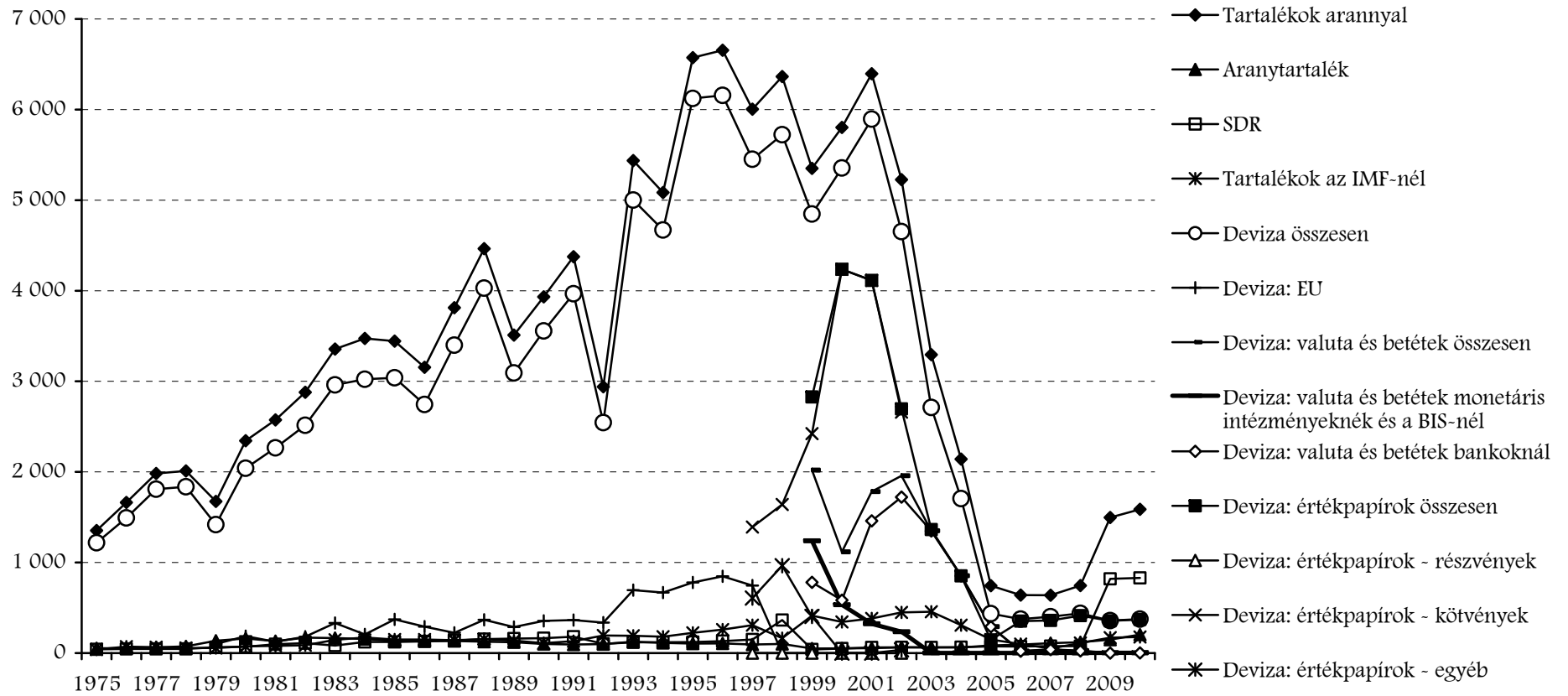
Forrás: Eurostat Statistics Online

6. ábra
Az ír kormány társadalombiztosítási kiadásainak szerkezete 1995–2009
(a GDP %-ában)

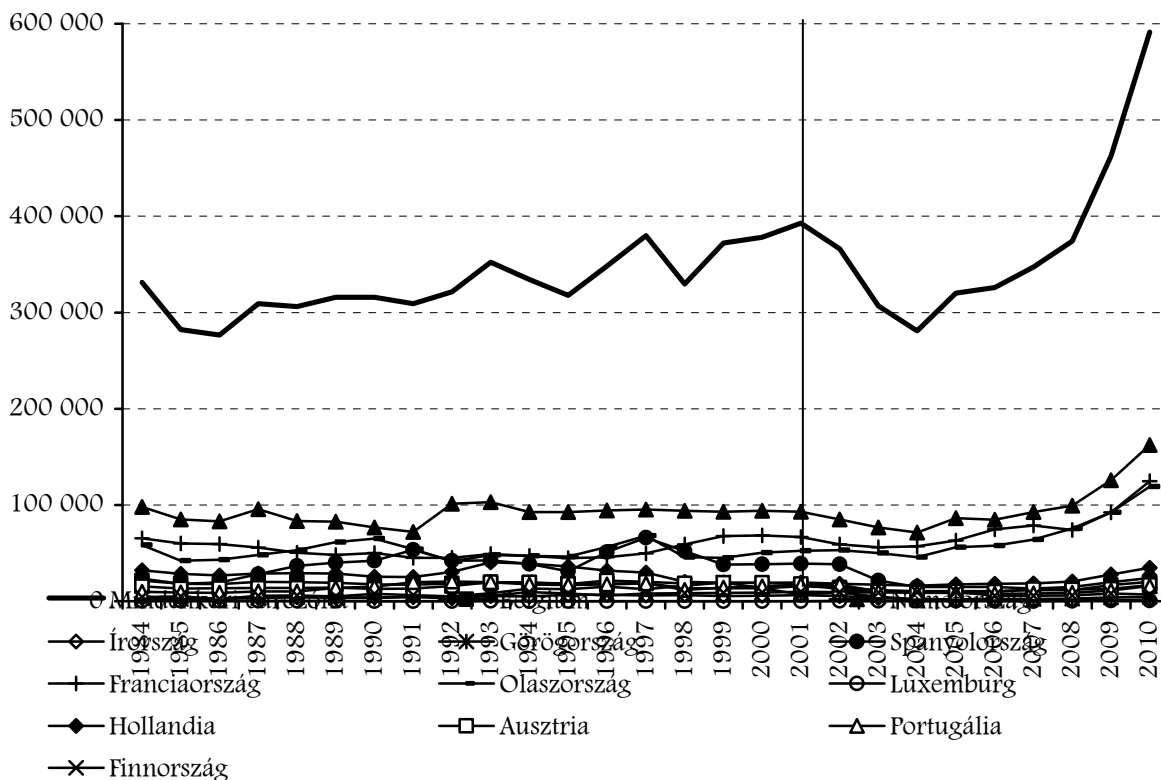
Forrás: Eurostat Statistics Online

7. ábra
 Írország hivatalos devizatartalékai 1975–2010
 (1998. december 31-ig millió ecu, utána millió euró)

Forrás: Eurostat Statistics Online

8. ábra
A hivatalos devizatartalékok alakulása az eurózónában 1984–2010
(bázisindex, 1984=100)

Forrás: Eurostat Statistics Online

1. táblázat
Az ír költségvetési kiigazítási terv a stabilizációs program szerint
(a GDP %-ában)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	változás 2010–2015
BEVÉTELEK	34,6	35,5	35,1	35,1	35,4	35,1	0,5
Termelési és importadók	11,6	11,8	11,4	11,1	10,9	10,6	-1,0
Jövedelemadók	10,7	12,5	13,7	14,3	14,7	15,1	4,4
Társadalombiztosítási hozzájárulások	7,4	6,4	6,1	6,1	6,1	5,9	-1,5
Egyéb	5,0	4,8	3,9	3,6	3,6	3,5	-1,5
KIADÁSOK	67,0	45,5	43,7	42,4	40,1	37,8	-29,2
Primer kiadások	63,8	41,7	39,0	36,3	33,8	31,6	-32,2
Munkakompenzáció	11,8	11,6	10,9	10,4	9,7	9,0	-2,8
Intermedier fogyasztás	6,0	5,2	4,7	4,2	3,7	3,5	-2,5
Társadalombiztosítási kifizetések	18,0	17,2	16,3	15,3	14,2	13,3	-4,7
Szubvenciók	0,7	0,7	0,6	0,5	0,5	0,5	-0,3
Bruttó állótőke beruházás	3,9	2,9	2,6	2,3	2,0	1,8	-2,1
Egyéb	23,4	4,1	3,9	3,6	3,6	3,7	-19,7
Kamatfizetés	3,3	3,8	4,7	6,1	6,3	6,2	2,9
TELJES EGYENLEG	-32,4	-10,0	-8,6	-7,2	-4,7	-2,8	29,6
Primer egyenleg (kamatfizetés nélkül)	-29,2	-6,2	-3,9	-1,1	1,7	3,4	32,6
Bruttó államadósság	96,2	111,0	116,0	118,0	116,0	111,0	14,8
Kamatkiadás	3,3	3,8	4,7	6,1	6,4	6,2	2,9

Forrás: Council (2011/a)

2. táblázat
A költségvetési kiigazítás menete Írországban 2008–2010-ben
(millió euró)

INTÉZKEDÉS	Kiigazítás			
	2008	2009	2010	2011
2008. július: - állami bérek, konzultációs díjak csökkentése, - állami beruházások prioritásainak megváltoztatása	440	1 000	1 000	1 000
2008. október, korrekció: - nyugdíjak megadóztatása, jövedelemadó-növelés - általános kiadáscsökkentés, - egészségügyi, oktatási és jóléti kiadások növelése a demográfiai és munkaerő-piaci fejlemények miatt		1 950	2 000	
2009. február, további korrekció: - köznyugdíjak adóemelése (éves szinten 2,1 milliárd) - szociális kiadások elhalasztása (éves szinten 1 milliárd)		1 800	3 100	
2009. április, kiegészítő költségvetés: - jövedelemadó-növelés, szociális ellátások járulékának és az egészségügyi járulék növelése - folyó kiadások csökkentése - beruházási kiadások csökkentése		1 800	3 500	3 500
2009. december, 2010-es költségvetés, többek között: - szociális juttatások (például családtámogatás) csökkentése (760 millió) - közszektor bérkiadásainak csökkentése, átlagosan 6,5 százalékos bércsökkentést (1 milliárd) - beruházási kiadások csökkentése (960 millió) - állami programok kiadásainak csökkentése (975 millió)			4 078	4 078
2010. december, 2011-es költségvetés: - adóemelés (1,4 milliárd) - folyó kiadások csökkentése (2,1 milliárd, benne a szociális, családi kiadások 875 millió eurós csökkentése) - beruházási kiadások csökkentése (1,9 milliárd) - egyéb bevétel-növelés, például osztalék, aktívák értékesítése (660 millió)				6 060
ÖSSZESEN:	440	2 800	8 578	14 638

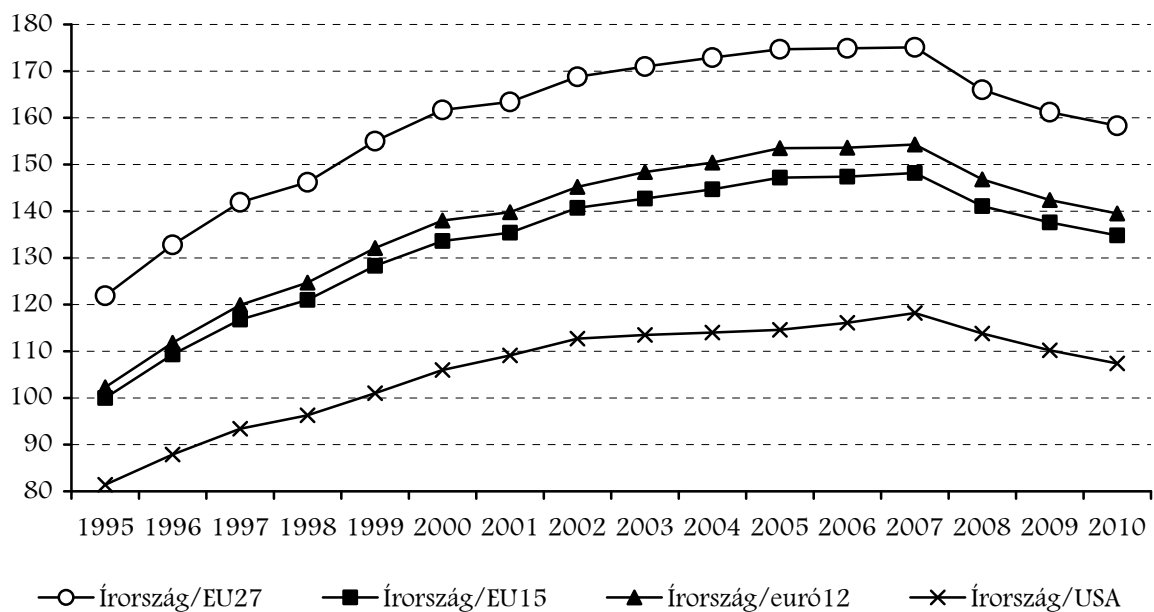
Forrás: Irish Government (2011/a): Ireland - Stability Programme Update April 2011., p. 48.

3. táblázat
 Írország makrogazdasági adatai 2010–2015 a stabilizációs program (SP)
 és az Európai Unió Bizottsága (COM) szerint

	2010		2011		2012		2013	2014	2015
	Bizott- ság	SP	Bizott- ság	SP	Bizott- ság	SP	SP	SP	SP
Reál GDP (éves változás %)	-1,0	-1,0	0,6	0,8	1,9	2,5	3,0	3,0	3,0
Magánfogyasztás (éves változás %)	-1,2	-1,2	-1,9	-1,8	-1,0	0,0	1,0	1,3	1,4
Bruttó állótőkeberuházás (éves változás %)	-27,7	-27,8	-13,5	-11,5	2,0	1,0	4,4	5,1	5,5
Export (éves változás %)	9,4	9,4	6,0	6,8	5,2	5,7	5,0	4,5	4,1
Import (éves változás %)	6,6	6,6	3,2	4,7	4,0	4,1	3,7	3,3	3,1
Foglalkoztatás (éves változás %)	-4,1	-4,2	-1,5	-1,6	0,4	0,5	1,2	1,8	2,0
Munkanélküliségi ráta (%)	13,7	13,6	14,6	14,4	14,0	13,7	12,7	11,5	10,0
Munkatermelékenység (éves változás %)	3,2	3,3	2,2	2,4	1,5	2,1	1,7	1,2	1,0
Fogyasztói áremelkedés (%)	-1,6	-1,6	1,0	1,0	0,7	0,9	1,5	1,7	1,8
GDP deflator (éves változás %)	-2,6	-2,6	0,6	0,6	0,9	0,5	1,0	1,3	1,5
Munkakompensáció/fő (éves változás %)	-1,9	0,3	-0,3	0,0	0,7	0,6	1,4	1,8	2,2
Bruttó adósság/GDP (%)	96,2	96,2	112,1	111,0	118,1	116,0	118,0	116,0	111,0
Kamatfizetés/GDP (%)	3,3	3,3	3,7	3,8	4,6	4,7	6,1	6,4	6,2

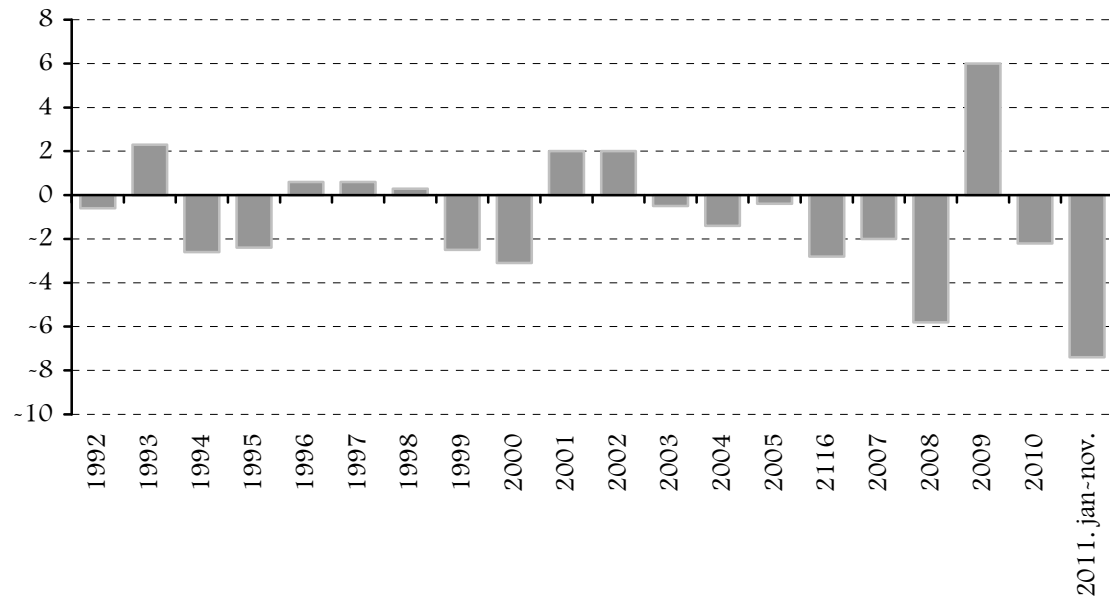
Forrás: COM (2011)

9. ábra
 Írország reál GDP/fő értékének aránya az EU27,
 az EU15 és az eurózóna 12 országához viszonyítva
 (százalék)

Forrás: Eurostat Statistics Online

10. ábra
Az ír cserearány bázisindexének százalékos változása
az előző évhez képest 1990–2011 november
(1990 = 100)

Forrás: CSO Ireland

REFERENCIÁK

- CIA Factbook online
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ei.html>
- COM (2011): Assessment of the 2011 National Reform Programme and Stability Programme for Ireland. Accompanying the document, Brussels, Commission Staff Working Paper 7.6.2011 SEC(2011) 716 final.
http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/pdf/20_scps/2011/02_staff_working_paper/ie_07-06-2011_swp_en.pdf
- Council (2011/a): Council Recommendation on the National Reform Programme 2011 of Ireland and delivering a Council opinion on the updated Stability Programme of Ireland, 2011-2014, Brussels, 7.6.2011 SEC(2011) 809 final.
http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/pdf/20_scps/2011/03_commission/ie_2011-07-07_recommendation_for_cr_en.pdf
- Council (2011/b): Council Recommendation of 12 July 2011 on the National Reform Programme 2011 of Ireland and delivering a Council opinion on the updated Stability Programme of Ireland, 2011-2015 (2011/C 215/01).
http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/pdf/20_scps/2011/04_council/ie_2011-07-12_council_recommendation_en.pdf
- CSO Ireland (2011/a): Population and Migration Estimates. April 2011. 15 September 2011.
<http://www.cso.ie/en/media/csoie/releasespublications/documents/population/current/Population%20and%20Migration%20Estimates%20April%202011.pdf>
- CSO Ireland (2012): External Trade. 30 September 2011, 15 February 2012.
http://www.cso.ie/en/media/csoie/releasespublications/documents/externaltrade/2011/extrade_nov2011.pdf
- CSO Ireland (2011/b): Service Exports and Imports 2009 and 2010 30 September 2011 30 September 2011.
<http://www.cso.ie/en/media/csoie/releasespublications/documents/economy/2010/Services%20Exports%20and%20Imports%202009%20and%202010.pdf>
- CSO Ireland Online Database. Central Statistic Office Ireland. Statistics online. Databases.
<http://www.cso.ie/px/>
- Espicom (2011): The Pharmaceutical Market: Ireland. Opportunities and Challenges. October 31st 2011. Espicom Business Intelligence.
http://www.espicom.com/prodcat2.nsf/Product_ID_Lookup/00000349?OpenDocument
- Eurostat Statistics Online Database.
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>
- Forfás (2008): Annual Competitiveness Report 2008 Volume 2: Ireland's Competitiveness Challenge. National Competitiveness Council, Forfás, Dublin, 2008.
- Irish Government (2011/a): Ireland - Stability Programme Update April 2011. Irish Government, Dublin.
http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/pdf/20_scps/2011/01_programme/ie_2011-04-29_sp_en.pdf
- Irish Government (2011/b): National Reform Programme for Ireland under the Europe 2020 Strategy April 2011. Irish Government, Dublin.
http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/pdf/20_scps/2011/01_programme/ie_2011-04-29_nrp_en.pdf
- NRP (2010): The National Recovery Plan 2011-2014.
<http://www.budget.gov.ie/RecoveryPlan.aspx>

- Tanácsi Határozat (2011): A Tanács végrehajtási határozata (2011. május 30.) az Írországnak nyújtandó uniós pénzügyi támogatásról szóló 2011/77/EU végrehajtási határozat módosításáról. 2011/326/EU. Hivatalos Lap L 147, 02/06/2011 o. 0017 – 0019. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:147:0017:01:HU:HTML>
- Timonen, Virpi (2003): Irish Social Expenditure in a Comparative International Context. Combat Poverty Agency and Institute of Public Administration, Dublin. http://www.cpa.ie/publications/IrishSocialExpenditureInAComparativeInternationalContext_2003.pdf
- Vergote, Olivier – Studener, Werner – Efthymiadis, Ioannis – Merriman, Niall (2010): Main drivers of the ECB Financial accounts and ECB financial strength over the first 11 years. *Occasional Paper Series*. No 111./May 2010, ECB Frankfurt. <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecbocp111.pdf>